

БЕЗПЕКА ПРАЦІ – ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО ВИРОБНИЦТВА

Мезенцева Ірина Олександрівна

Кандидат технічних наук,
доцент кафедри безпеки праці та навколишнього середовища
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Кузьменко Олена Олексіївна

Кандидат технічних наук,
доцент кафедри безпеки праці та навколишнього середовища
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Горбенко Вероніка Володимирівна

Кандидат технічних наук,
професор кафедри безпеки праці та навколишнього середовища
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Мезенцев Сергій Миколайович

Студент другого рівня освіти
Навчально-наукового інституту механічної інженерії і транспорту
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Машинобудівна промисловість – одна із найбільш потужних та продуктивних галузей промисловості, що виготовляє великий спектр товарів народного споживання. Машинобудування, як комплексна галузь переробної промисловості України, включає 27 видів економічної діяльності згідно з Державним класифікатором ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» (КВЕД). За показниками виробничого травматизму машинобудування відноситься до однієї з найбільш травмонебезпечних галузей промисловості [1].

Згідно статистичним даним Фонду соціального страхування на сучасному етапі розвитку України ймовірність виробничого травматизму та професійних захворювань у 5-8 разів вища, ніж в інших промислово розвинених країнах Європейського Союзу. Не дивлячись на системний спад виробництва в Україні щорічно понад 3,5 тисячі робітників отримують професійні захворювання, близько 50 тисяч чоловік травмується, з них 1,5 тисячі гине [2].

У структурі професійних захворювань на машинобудівних підприємствах поширені такі хвороби, як захворювання органів дихання та опорно-рухового апарату, хворобами слуху та вібраційна хвороба [3].

До причин, що призводять до професійних захворювань, відносять:

- порушення правил охорони праці, режимів праці і відпочинку,
- роботу у шкідливих виробничих умовах,

- низьку якість проведення медичних оглядів працівників,
- руйнування системи промислової медицини [3].

Автори робіт [2, 4] зазначають, що на думку іноземних фахівців, які за програмою Міжнародної організації праці (МОП) працювали в Україні, велика кількість нещасних випадків зі смертельними наслідками пояснюється наступними причинами:

- незадовільною підготовкою робітників і роботодавців з питань охорони праці;
- відсутністю належного контролю стану безпеки на робочих місцях та виконання встановлених норм;
- недостатнім забезпеченням працюючих засобами індивідуального захисту;
- повільним впровадженням засобів та приладів колективної безпеки на підприємствах;
- експлуатацією обладнання з високим ступенем зносу основних засобів виробництва.

За даними авторів роботи [1] ступінь зносу основних засобів виробництва залежно від видів економічної діяльності коливався у 2018 році від 51,8 % (у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції) до – 89,7 %, (виготовлення виробів із деревини); при цьому у машинобудуванні в цілому становив порядку 67 %.

Нещасні випадки та професійні захворювання призводять до суттєвих економічних витрат у всьому світі. Так, кожен випадок виробничого травматизму в індустріальній державі (наприклад, європейській) обходиться приблизно у 500–1000 швейцарських франків на день [4], а витрати у Європейському Союзі, що пов'язані з професійними захворюваннями, складають щонайменше 145 млрд. євро на рік [3]. За розрахунками Німецької ради підприємців усунення наслідків нещасних випадків коштує у 10 разів дорожче, ніж вартість заходів щодо їх попередження [2]. Тому фахівці давно дійшли висновку, що більш економічно вигідно вкладати кошти в охорону праці, аніж прирікати себе на постійну ліквідацію наслідків нещасних випадків і аварій на виробництві.

Одним з ефективніших шляхів покращення стану охорони праці на виробництві завжди вважалось навчання працівників безпечним прийомам роботи і підготовка персоналу всіх ланок управління до прийняття правильних рішень щодо покращення умов праці на робочих місцях та зниження потенційних ризиків. Саме якісне навчання з питань безпеки праці є гарантією безпечного та безаварійного ведення робіт, в тому числі у машинобудуванні, сприяє збереженню здоров'я та життя працівників підприємств і становить фундаментальну основу для удосконалення системи управління безпекою праці та забезпечення ефективної профілактичної роботи щодо запобігання травматизму і професійним захворюванням.

Попередня базова підготовка висококваліфікованих спеціалістів була й залишається найважливішим завданням вищої школи. Розглянемо на прикладі

машинобудівної галузі, як на теперішній час проводиться вибір необхідних дисциплін при підготовці майбутніх фахівців.

Підготовка фахівців у вищій школі визначається освітньо-професійними програмами підготовки та програмами навчальних дисциплін, які розробляються вищими навчальними закладами відповідно до стандартів освіти, що встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки студентів, а також визначають перелік обов'язкових загальних і спеціальних компетентностей випускника та результатів навчання.

Але якщо система фахових компетентностей бакалавра зі спеціальності «Галузеве машинобудування» за видами діяльності передбачає здатність здійснювати заходи щодо профілактики виробничого травматизму й професійних захворювань, контролювати дотримання екологічної безпеки проведених робіт [5], то перелік компетентностей низки спеціальностей машинобудівної галузі другого (магістерського) рівня освіти таких вимог не містить. І, відповідно, не передбачаються дисципліни, які б забезпечували формування у студентів відповідних знань, умінь та навиків.

В той же час у здобуванні магістерського рівня освіти зацікавлені не тільки колишні бакалаври відповідної спеціальності, але і бакалаври та магістри інших спеціальностей, які вирішили отримати другу або навіть третю освіту і не вивчали до цього вимоги безпеки праці у даній галузі виробництва. І коли вони потраплять на виробництво, то не будуть мати відповідних знань.

Ця проблема була розглянута авторами роботи [6], які дослідили, що серед компетентностей для технічних спеціальностей Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ») другого рівня освіти відсутні питання безпеки праці у професійній сфері, а у переліку дисциплін, які викладаються магістрам, відсутні дисципліни, які б розглядали питання безпеки праці на машинобудівному виробництві.

В той же час у німецькому Університеті ім. Отто фон Герике на магістерському рівні освіти, зокрема для спеціальності «Технологія виробництва», яка має схожий навчальний план з планами деяких спеціальностей Навчально-наукового інституту механічної інженерії і транспорту НТУ «ХПІ», питання безпеки праці розглядаються у дисципліні, яка входить до шести основних дисциплін [7]. Програма однієї такої основної дисципліни охоплює п'ять ECTS кредитів. Теми, які представлені у зазначеній дисципліні, стосуються мікроклімату виробничих приміщень, освітлення, віброакустичних факторів, ергономічних вимог щодо розташування та оснащення робочих місць, безпеки обладнання тощо. Практичні завдання, що виконуються у рамках цієї дисципліни, а саме розрахунки вентиляційних систем, раціонального освітлення виробничих приміщень, захисту від шуму та вібрацій тощо, мають на меті допомогти майбутнім фахівцям створювати та/або підтримувати безпечні умови праці на робочому місці.

З огляду на вищезазначене, виникає питання, чому проблеми безпеки праці не цікаві для країни, у якій професійний ризик найвищий у Європі? Чому у стандартах технічних спеціальностей відсутні компетентності, які повинні

забезпечуватись дисциплінами, що розглядають питання безпеки праці? Чому гаранті спеціальностей не вважають за потрібне включати у навчальні плани магістрів дисципліни, які можуть навчити студентів, як майбутніх керівників, оцінювати професійні ризики на робочих місцях, покращувати умови праці, забезпечувати ефективне оперативне управління охороною праці з метою зниження травматизму і професійних захворювань.

Підготовка висококваліфікованого спеціаліста у тій чи іншій галузі знань передбачає постійний контакт вищих навчальних закладів із зовнішніми стейкхолдерами з метою коригування та оптимізації навчального процесу. Роботодавці зацікавлені у підготовці фахівців, які добре знаються на сучасних виробничих процесах і технологіях, а тому їх рекомендації щодо вдосконалення існуючих дисциплін, запровадження нових знань, форм та методів їх викладання є важливою стратегією у вдосконаленні вищої школи. Слід зазначити, що безпека праці для роботодавців є важливим пріоритетним напрямком.

Таким чином, на думку авторів цієї роботи, для покращення стану безпеки праці на підприємствах машинобудівної галузі України необхідно включати вивчення питань безпеки праці на магістерському рівні освіти у вищих навчальних закладах країни.

Список літератури

1. Таїрова Т. М., Романенко Н. В., Сліпачук О. А. Підвищення результативності заходів із запобігання виробничому травматизму на основі моделювання системи охорони праці в машинобудуванні / Т. М. Таїрова, Н. В. Романенко, О. А. Сліпачук // Проблеми охорони праці в Україні. – № 36 (4), 2020. – С. 23-29.
2. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном / <https://zlochiv.net/suchasnyy-stan-okhorony-pratsi-v-ukraini-ta-za-kordonom>
3. Любченко І. М., Мезенцева І. О. Аналіз професійних захворювань за останні роки / І. М. Любченко, І. О. Мезенцева // Матеріали VIII-ї міжнародної науково-методичної конференції «Безпека людини у сучасних умовах». – Харків : НТУ «ХП», 2016. – С. 622-624.
4. Охорона праці в Україні та за кордоном: система менеджменту охорони здоров'я та професійної безпеки / <https://oppb.com.ua/articles/ohorona-praci-v-ukrayini-ta-za-kordonom-systema-menedzhmentu-okhorony-zdorovya-ta>
5. Освітні програми : Рекомендації до розроблення [Текст] / Уклад. В. П. Головенкін. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 39 с.
6. Мезенцева І. О., Костіков В. Г. Питання безпеки праці на магістерському рівні освіти у різних вищих навчальних закладах / І. О. Мезенцева, В. Г. Костіков // Матеріали XIII-ї міжнародної науково-методичної конференції «Безпека людини у сучасних умовах». – Харків : НТУ «ХП», 2021. – С. 38-39.
7. <https://www.ovgu.de/unimagdeburg/en/University/Faculties/MV-p-31762.html>.